

KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VỀ THÀNH PHẦN LOÀI CÁ VÙNG CỬA SÔNG MAI GIANG, HUYỆN QUỲNH LƯU VÀ THỊ XÃ HOÀNG MAI, NGHỆ AN

Hoàng Ngọc Thảo¹, Nguyễn Thị Yến², Hồ Anh Tuấn², Nguyễn Kim Tiến¹

¹Trường Đại học Hồng Đức

²Trường Đại học Vinh

Huyện Quỳnh Lưu là huyện nằm ở phía bắc tỉnh Nghệ An có 34 km bờ biển với hai cửa lạch lớn là Lạch Quèn và Lạch Cờn của sông Mai Giang (hay còn gọi là sông Hoàng Mai). Lạch Quèn nằm giữa xã Quỳnh Thuận và xã Tiến Thủy, thông với biển ở phía nam; lạch Cờn nằm giữa xã Quỳnh Phương và Quỳnh Lập thông với biển ở phía bắc (nay thuộc thị xã Hoàng Mai). Hai lạch này thông với nhau qua Sông Hậu. Các loài sinh vật nói chung và đặc biệt là các loài cá ở hai cửa sông này hiện đang trong tình trạng bị đe dọa do suy thoái môi trường sống bởi các hoạt động khai thác và đánh bắt của con người. Đây nguồn lợi to lớn, có ý nghĩa kinh tế - xã hội quan trọng, là sinh kế của người dân địa phương. Tuy nhiên cho đến nay có rất ít nghiên cứu về đa dạng sinh học cũng như khu hệ cá ở đây. Bài viết này dẫn ra kết quả nghiên cứu về thành phần loài cá ở khu vực nghiên cứu trong các đợt thu mẫu năm 2015-2016.

I. TƯ LIỆU VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Địa điểm và thời gian: đã tiến hành 4 đợt điều tra thu mẫu từ tháng 08/2015 đến tháng 03/2016 tại vùng cửa sông Lạch Cờn (xã Quỳnh Di, Quỳnh Phương) và Lạch Quèn (xã An Hòa, Tiến Thủy). Cảng cá Lạch Quèn là cảng chính của cửa Lạch Quèn, hạ lưu sông Mai Giang, bao gồm cảng Bắc Quèn thuộc địa bàn xã Tiến Thủy và cảng Nam Quèn thuộc địa bàn xã Quỳnh Thuận, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An. Lạch Cờn (nay thuộc thị xã Hoàng Mai) bao gồm bến cá Quỳnh Phương thuộc địa bàn xã Quỳnh Phương và bến cá Quỳnh Di nằm bên bờ sông Hoàng Mai thuộc địa bàn xã Quỳnh Di.

Hình 1: Bản đồ vị trí Lạch Quèn, Lạch Cờn

Tư liệu: phân tích 234 mẫu vật thu được trong quá trình thực địa. Mẫu được cố định trong dung dịch formalin 10% và bảo quản trong dung dịch formalin 7% hoặc trong cồn 70°. Lưu giữ và bảo quản tại Phòng thí nghiệm bộ môn Động vật, Trường Đại học Hồng Đức, Thanh Hóa.

Định tên khoa học các loài cá theo các tài liệu: Động vật chí Việt Nam: tập 2 (Nguyễn Nhật Thi, 2000); tập 10 (Nguyễn Hữu Phụng, 2001); tập 17 (Đỗ Thị Như Nhung); tập 19 (Nguyễn Văn Lục và cs., 2007). Tham khảo các tài liệu của Nguyễn Nhật Thi (1991), Nguyễn Khắc Hường (1991, 1993); Nguyễn Khắc Hường, Nguyễn Nhật Thi (1992); Nguyễn Khắc Hường, Trương Sỹ Kỳ (2007). Hệ thống sắp xếp các loài theo Eschmeyer (1998).

II. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU

1. Thành phần loài cá ở khu vực nghiên cứu

Kết quả nghiên cứu đã ghi nhận được 81 loài cá thuộc 60 giống, 39 họ, 11 bộ (bảng 1) ở khu vực cửa sông Mai Giang.

Bảng 1

Thành phần loài cá vùng cửa sông Lạch Cờn, Lạch Quờn

TT	Tên khoa học	Tên phổ thông	Mẫu vật	IUCN 2016	SDVN 2007
	MYLIOBATIFORMES	BỘ CÁ ĐUỐI			
	1. Dasyatidae	Họ cá Đuối bồng			
1	<i>Dasyatis akajei</i> (Müller & Henle, 1841)	Cá đuối bồng đỏ	1	NT	
	ANGUILLIFORMES	BỘ CÁ CHÌNH			
	2. Ophichthidae	Họ cá Chình rắn			
2	<i>Ophichthus</i> sp.	Cá chình rắn	1		
3	<i>Pisodonophis boro</i> (Hamilton, 1822)	Cá lịch cu	1		
	3. Congridae	Họ cá Chình biển			
4	<i>Gnathophis nystromi</i> (Jordan and Snyder, 1901)	Cá chình thường	1		
	CYPRINIFORMES	BỘ CÁ CHÉP			
	4. Cyprinidae	Họ cá Chép			
5	<i>Osteochilus lini</i> Fowler, 1935	Cá đò kỳ	3		
	SILURIFORMES	BỘ CÁ NHEO			
	5. Plotosidae	Họ cá Ngát			
6	<i>Plotosus lineatus</i> (Thunberg, 1787)	Cá ngát sọc trắng	1		
	6. Ariidae	Họ cá Úc			
7	<i>Arius</i> sp.	Cá úc	2		
	CLUPEIFORMES	BỘ CÁ TRÍCH			
	7. Clupeidae	Họ cá Trích			
8	<i>Sardinella melaruna</i> (Cuvier, 1829)	Cá trích đầu dài	2		
9	<i>Sardinella</i> sp1	Cá trích	1		
10	<i>Clupeoides borneensis</i> Bleeker, 1851	Cá trích com	1		
11	<i>Escualosa</i> sp.	Cá mai	2		
	8. Engraulidae	Họ cá Trống			
12	<i>Thryssa dussumieri</i> (Cuvier & Valenciennes, 1848)	Cá lẹp đỏ	2		
	OSMERIFORMES	BỘ CÁ ỚT ME			
	9. Salangidae	Họ cá Ngần			
13	<i>Salanx chinensis</i> (Osbeck, 1765)	Cá ngần trung hoa	2		
	BELONIFORMES	BỘ CÁ NHỎI			
	10. Hemirhamphidae	Họ cá Kim			
14	<i>Hyporhamphus quoyi</i> (Valenciennes, 1846)	Cá kim thân tròn	2		
	SCORPAENIFORMES	BỘ CÁ MÙ LÀN			
	11. Platycephalidae	Họ cá Chai			
15	<i>Platycephalus indicus</i> (Linnaeus, 1758)	Cá chai ấn độ	6		
16	<i>Rogadius serratus</i>	Cá chai	2		
	12. Synanceiidae	Họ cá Mao quý			
17	<i>Erosa erosa</i> (Cuvier, 1829)	Cá mặt quý ác	3		
	PERCIFORMES	BỘ CÁ VƯỢC			
	13. Ambassidae	Họ cá Sơn biển			
18	<i>Ambassis ambassis</i> (Lacépède, 1802)	Cá sơn	1		
	14. Serranidae	Họ cá Mú			

TIÊU BAN KHU HỆ ĐỘNG VẬT - THỰC VẬT

TT	Tên khoa học	Tên phổ thông	Mẫu vật	IUCN 2016	SDVN 2007
19	<i>Epinephelus cf. areolatus</i> (Forskål, 1775)	Cá mú chám	1		
20	<i>Epinephelus awoara</i> (Temminck & Schlegel, 1842)	Cá song dài	1		
21	<i>Epinephelus longispinis</i> (Kner, 1864)	Cá mú gai dài	2		
22	<i>Epinephelus moara</i> (Temm. et Schl., 1842)	Cá mú cô	4	VU	VU
23	<i>Epinephelus sexfasciatus</i> Valenciennes, 1828	Cá mú sáu sọc	1		
24	<i>Epinephelus</i> sp.	Cá mú	2		
	15. Terapontidae	Họ cá Căng			
25	<i>Terapon jarbua</i> (Forsskål, 1775)	Cá căng cát, cá ong	5		
	16. Apogonidae	Họ cá Sơn			
26	<i>Ostorhinchus cf. fasciatus</i> (White, 1790)	Cá Sơn bã trâu	2		
	17. Sillaginidae	Họ cá Đục biển			
27	<i>Sillago sihama</i> Forsskål, 1775	Cá đục	6		
	18. Carangidae	Họ cá Khê			
28	<i>Caranx sexfasciatus</i> Quoy & Gaimard, 1825	Cá khê sáu sọc	2		
29	<i>Scomberoides tol</i> (Cuvier and Valenciennes, 1831)	Cá bè tôn	2		
30	<i>Selaroides leptolepis</i> (Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1833)	Cá chỉ vàng	1		
	19. Leiognathidae	Họ cá Ngãng			
31	<i>Leiognathus brevis</i> (Valenciennes, 1835)	Cá liệt tron, Cá liệt bè	19		
32	<i>Secutor ruconius</i> (Hamilton, 1822)	Cá liệt vây lưng	6		
	20. Lutjanidae	Họ cá Hồng			
33	<i>Lutjanus fulviflamma</i> (Forsskål, 1775)	Cá hồng ánh vàng	12		
34	<i>Lutjanus fulvus</i> (Forster, 1801)	Cá hồng tron	1		
35	<i>Lutjanus</i> sp1.	Cá hồng	5		
36	<i>Lutjanus</i> sp2.	Cá hồng	4		
	21. Gerreidae	Họ cá Móm			
37	<i>Gerres filamentosus</i> Cuvier, 1829	Cá móm gai dài	1		
38	<i>Gerres cf. lucidus</i> Cuvier, 1830	Cá móm gai ngắn	9		
39	<i>Gerres japonicus</i> Bleeker, 1854	Cá móm nhật	5		
	22. Sparidae	Họ cá Tráp			
40	<i>Acanthopagrus berda</i> (Forsskål, 1775)	Cá tráp	2		
	23. Scienidae	Họ cá Đù			
41	<i>Argyrosomus pawak</i> Lin, 1940	Cá sóc	5		
	24. Mullidae	Họ cá Phèn			
42	<i>Upeneus tragula</i> Richardson, 1846	Cá phèn sọc đen	24		
	25. Chaetodontidae	Họ cá Bướm			
43	<i>Chaetodon modestus</i> Temminck & Schlegel, 1844	Cá bướm			
	26. Mugilidae	Họ cá Đồi			
44	<i>Lizamacrolepis</i> (Smith 1846)	Cá đồi cháng	2		
	27. Cichlidae	Họ cá Rô phi			
45	<i>Oreochromis niloticus</i> (Linnaeus, 1758)	Cá rô phi	1		
	28. Scaridae	Họ cá Mó			
46	<i>Scarus cf. ghobban</i> Forsskål, 1775	Cá mó	2		
	29. Callionymidae	Họ cá Đàn lia			
47	<i>Callionymus regani</i> Nakabo, 1979	Cá đàn lia	2		
	30. Eleotridae	Họ cá Bóng đen			
48	<i>Bostrychus sinensis</i> (Lacepède, 1801)	Cá bóng bớp	1		CR
49	<i>Butis butis</i> (Hamilton, 1822)	Cá bóng cầu	4		

HỘI NGHỊ KHOA HỌC TOÀN QUỐC VỀ SINH THÁI VÀ TÀI NGUYÊN SINH VẬT LẦN THỨ 7

TT	Tên khoa học	Tên phổ thông	Mẫu vật	IUCN 2016	SDVN 2007
50	<i>Butis koilomatodon</i> (Bleeker, 1849)	Cá bông cửa	2		
51	<i>Eleotris fusca</i> (Forster, 1801)	Cá bông mọi	1		
52	<i>Eleotris melanosoma</i> Bleeker, 1853	Cá bông trứng	8		
	31. Gobiidae	Họ cá Bông trắng			
53	<i>Acanthocephala limbata</i> (Valenciennes, 1835)	Cá bông rễ cau	1		
54	<i>Acanthogobius</i> sp.	Cá bông	1		
55	<i>Arcygobius baliurus</i> (Valenciennes, 1837)	Cá bông can	1		
56	<i>Ctenogobius</i> sp.	Cá bông	13		
57	<i>Glossogobius fasciatus</i> (Richardson, 1838)	Cá bông chấm gáy	8		
58	<i>Glossogobius giuris</i> (Hamilton, 1822)	Cá bông cát tối	2		
59	<i>Oleolepiss</i> sp.	Cá bông	1		
60	<i>Oplopomus oplopomus</i> (Cuvier & Valenciennes, 1837)	Cá bông mang râu	7		
61	<i>Oplopomus</i> sp.		1		
62	<i>Ophiocara porocephala</i> (Cuvier & Valenciennes, 1837)	Cá bông xộp	1		
63	<i>Oxyurichthys microlepis</i> (Bleeker, 1849)	Cá bông chấm mắt	4		
64	<i>Oxyurichthys tentacularis</i> (Valenciennes, 1837)	Cá bông thệ	5		
65	<i>Parachaeturichthys cf. polynema</i> (Bleek, 1853)	Cá bông nhiều râu	1		
66	<i>Taenioides eruptionis</i> (Bleeker, 1849)	Cá nhảm xám	1		
	32. Taenioididae	Họ cá bông dài			
67	<i>Trypauchen vagina</i> (Bloch & Schneider, 1801)	Cá kèo đỏ	1		
68	<i>Trypauchenopsis cf. intermedia</i> Voltz, 1903	Cá lưỡi búa	3		
	33. Ephippidae	Họ cá Tai tượng biển			
69	<i>Platax teira</i> (Forsskål, 1775)	Cá tai tượng	1		
	34. Scatophagidae	Họ cá Nâu			
70	<i>Scatophagus argus</i> (Linnaeus, 1776)	Cá nâu	2		
	35. Siganidae	Họ cá Dia			
71	<i>Siganus fuscescens</i> (Houttuyn, 1782)	Cá đĩa tro	2		
	36. Sphyrænidae	Họ cá Nhông			
72	<i>Sphyræna pinguis</i> Günther, 1874	Cá nhông đỏ	6		
	PLEURONECTIFORMES	BỘ CÁ BÓN			
	37. Soleidae	Họ cá Bón sọc			
73	<i>Aseraggodes xenicus</i> (Matsubara & Ochiai, 1963)	Cá bón lùn	1		
74	<i>Soleaovata</i> Richardson, 1846	Cá bón trứng	3		
	38. Cynoglossidae	Họ cá Bón cát			
75	<i>Cynoglossus bilineatus</i> (Lacepède, 1802)	Cá bón hai sọc	2		
76	<i>Cynoglossus lingua</i> Hamilton, 1822	Cá bón lưỡi trâu	5		
77	<i>Cynoglossus puncticeps</i> (Richardson, 1846)	Cá bón điểm	1		
78	<i>Cynoglossus cyanoglossus</i> (Hamilton, 1822)	Cá bón đẹp	1		
79	<i>Heteromycteris japonicus</i> (Temminck & Schlegel, 1846)	Cá bón nhật	1		
80	<i>Pseudorhombus cinnamomeus</i> (T. & Sch., 1846)	Cá bón vĩ chấm hoa	2		
	TETRAODONTIFORMES	BỘ CÁ NÓC			
	39. Tetraodontidae	Họ cá Nóc tròn			
81	<i>Takifugu niphobles</i> (Jordan & Snyder, 1901)	Cá nóc sao	2		

Ghi chú: Các bậc phân hạng trong Sách Đỏ Việt Nam (2007) và Danh lục Đỏ IUCN (2016): CR=Rất nguy cấp; VU=Sẽ nguy cấp; NT=Bị đe dọa.

2. Cấu trúc thành phần loài

Cấu trúc thành phần loài ở Lạch Cồn và Lạch Quèn nhìn chung rất đa dạng và phong phú về số lượng các bộ cá cũng như các loài trong bộ (bảng 2).

Bảng 2

Tỷ lệ % số lượng các họ, giống, loài thuộc các bộ cá

TT	Tên khoa học	Tên phổ thông	Họ		Giống		Loài	
			SL	%	SL	%	SL	%
1	Myliobatiformes	Bộ cá Đuối	1	2,56	1	1,67	1	1,23
2	Anguilliformes	Bộ cá Chình	2	5,13	3	5,00	3	3,70
3	Cypriniformes	Bộ cá Chép	1	2,56	1	1,67	1	1,23
4	Siluriformes	Bộ cá Nheo	2	5,13	2	3,33	2	2,47
5	Clupeiformes	Bộ cá Trích	2	5,13	4	6,67	5	6,17
6	Osmeriformes	Bộ cá Ôt me	1	2,56	1	1,67	1	1,23
7	Beloniformes	Bộ cá Nhói	1	2,56	1	1,67	1	1,23
8	Scorpaeniformes	Bộ cá Mù làn	2	5,13	3	5,00	3	3,70
9	Perciformes	Bộ cá Vược	24	61,54	38	63,33	55	67,90
10	Pleuronectiformes	Bộ cá Bơn	2	5,13	5	8,33	8	9,88
11	Tetraodontiformes	Bộ cá Nóc	1	2,56	1	1,67	1	1,23
Tổng			39		60		81	

Ở bậc họ: Trong 11 bộ cá ở khu vực nghiên cứu thì bộ cá Vược Perciformes có nhiều họ nhất với 24 họ (chiếm 61,54% tổng số họ). Các bộ cá còn lại chỉ có từ 1 đến 2 họ, trong đó bộ cá Chình Anguilliformes, bộ cá Nheo Siluriformes, bộ cá Trích Clupeiformes, bộ cá Mù làn Scorpaeniformes và bộ cá Bơn Pleuronectiformes, mỗi bộ có 2 họ (chiếm 5,13%); các bộ còn lại mỗi bộ có 1 họ (chiếm 2,56%).

Ở bậc giống: Đa dạng nhất vẫn là bộ cá Vược Perciformes với 38 giống (chiếm 63,33% tổng số giống). Tiếp đến là bộ cá Bơn Pleuronectiformes với 5 giống (chiếm 8,33%), bộ cá Trích Clupeiformes với 4 giống (chiếm 6,67%), bộ cá Chình Anguilliformes và bộ cá Mù làn Scorpaeniformes mỗi bộ có 3 giống (chiếm 5,00%). Bộ cá Nheo Siluriformes có 2 giống (3,33%). Các bộ còn lại chỉ có 1 giống (chiếm 1,67%).

Ở bậc loài: Trong tổng số 81 loài thuộc các Bộ khác nhau thì bộ cá Vược Perciformes có số lượng loài nhiều nhất với 55 loài (chiếm 67,90 tổng số loài), bộ cá Bơn Pleuronectiformes có 8 loài (chiếm 9,88%), bộ cá Trích Clupeiformes có 5 loài (chiếm 6,17%). Các bộ cá Đuối Myliobatiformes, bộ cá Chép Cypriniformes, bộ cá Ôt me Osmeriformes, bộ cá Nhói Beloniformes, bộ Mang liên Synbranchiformes, bộ cá Nóc Tetraodontiformes, mỗi bộ chỉ có 1 loài (chiếm 1,23%).

Như vậy ở bậc giống: trong số 39 họ cá ở KVNC, số họ có một giống chiếm tỉ lệ khá cao, gồm 30 họ, chiếm 76,92% tổng số họ. Họ có 2 giống chiếm 10,26%, họ có 3 giống chiếm 10,26%, có 1 họ gồm 10 (chiếm 2,56%). Ở bậc loài số họ đơn loài chiếm tỉ lệ cao (26 họ, 66,67%), còn các nhóm còn lại chiếm tỉ lệ rất nhỏ: họ có 2 loài chiếm 12,82%, họ 3 loài, họ có 4 loài và họ có 6 loài đều chiếm 5,13%; có 1 họ 5 loài và 1 họ 14 loài (chiếm 2,5%). Như vậy ở KVNC các họ đơn giống, đơn loài chiếm chủ yếu.

III. KẾT LUẬN

Đã xác định được tại vùng Lạch Cồn và Lạch Quèn huyện Quỳnh Lưu và thị xã Hoàng Mai 81 loài cá thuộc 60 giống, 39 họ, 11 bộ. Trong đó có 11 loài chưa xác định được tên do thiếu tài liệu.

Trong số 11 bộ cá ở KVNC, bộ cá Vược đa dạng nhất với 24 họ, 38 giống, 55 loài, phù hợp với cấu trúc thành phần loài cá ở vùng cửa sông. Ở khu vực nghiên cứu các họ cá đơn giống, đơn loài chiếm chủ yếu (66,67%).

Đã xác định ở KVNC có 3 loài quý, hiếm được ghi trong SĐVN (2007) và Danh lục Đỏ IUCN (2016) ở các mức độ đe dọa khác nhau: Cá đuối bông đỏ *Dasyatis akajei* (bậc NT), Cá mú cỏ *Epinephelusmoara* (bậc VU) và Cá bóng bớp *Bostrychus sinensis* (bậc CR).

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Khắc Hoàng, 1991. Cá Biển Việt Nam, Tập II, quyển 1 (*Ganoidomorpha, Clupeomorpha*). Nxb. Khoa học và Kỹ thuật, Hà Nội, 176 trang.
2. Nguyễn Khắc Hoàng, 1993a. Cá Biển Việt Nam, Tập II, quyển 2 (*Anguillomorpha, Cyprinomorpha, Atherinomorpha*). Nxb. Khoa học và Kỹ thuật, Hà Nội, 176 trang.
3. Nguyễn Khắc Hoàng, 1993b. Cá Biển Việt Nam, Tập II, quyển 3 (*Parapercomorpha, Percomorpha*). Nxb. Khoa học và Kỹ thuật, Hà Nội, 133 trang.
4. Nguyễn Khắc Hoàng, Trương Sỹ Kỳ, 2007. Động vật chí Việt Nam, Tập 20: Cá Biển. Nxb. Khoa học và Kỹ thuật, Hà Nội, 327 trang.
5. Nguyễn Khắc Hoàng, Nguyễn Nhật Thi, 1992. Cá biển Việt Nam, Tập I. Nxb. Khoa học và Kỹ thuật.
6. Nguyễn Văn Lục, Lê Thị Thu Thảo, Nguyễn Phi Uy Vũ, 2007. Động vật chí Việt Nam, Tập 19: Cá Biển (Bộ cá Vược). Nxb. Khoa học và Kỹ thuật, Hà Nội, 315 trang.
7. Đỗ Thị Như Nhung, 2007. Động vật chí Việt Nam, Tập 17: Cá biển (Bộ cá Vược). Nxb. Khoa học và Kỹ thuật.
8. Nguyễn Hữu Phụng, 2001. Động vật chí Việt Nam, Tập 10: Cá Biển (Bộ cá Cháo, bộ cá Chình, bộ cá Trích, bộ cá Sứa). Nxb. Khoa học và Kỹ thuật, Hà Nội, 330 trang.
9. Nguyễn Nhật Thi, 1991. Cá biển Việt Nam-Cá xương vịnh Bắc Bộ. Nxb. Khoa học và Kỹ thuật.
10. Nguyễn Nhật Thi, 2000. Động vật chí Việt Nam, Tập 2: Phân bộ cá Bóng Gobioidi. Nxb. Khoa học và Kỹ thuật, Hà Nội, 186 trang.

SPECIES COMPOSITION OF FISH IN ESTUARY AREA OF MAI GIANG RIVER IN QUYNH LUU AND HOANG MAI DISTRICTS, NGHE AN PROVINCE

Hoang Ngoc Thao, Nguyen Thi Yen, Ho Anh Tuan, Nguyen Kim Tien

SUMMARY

This paper provides the results of the surveys on the species composition of fish in estuary area of Quynh Luu and Hoang Mai districts, Nghe An province. We recorded a total of 81 species of fish belonging to 60 genera, 39 families, 11 orders. Among them, Percomorpha is the most diverse with 24 families, 38 genera, 55 species, which are consistent with the species composition of the the fish in estuary area. Most of families (66,67% of the recorded families) contains only one recorded genus as well as recorded species. In terms of conservation concern, we recorded three threatened species, that are listed in the Vietnam Red Data Book (2007) and the IUCN Red List (2016): *Dasyatis akajei* (NT), *Epinephelusmoara* (VU) and *Bostrychus sinensis* (CR).